

İRAN'IN NÜKLEER POLİTİKALARI VE ABD'İN NÜKLEER ANLAŞMADAN ÇEKİLMESİ

14 Temmuz 2015'te Barack Obama başkanlığındaki Amerika Birleşik Devletleri (ABD) öncülüğünde P5+1 şeklinde formüle edilen ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin ve Almanya ile İran arasında Kapsamlı Ortak Eylem Planı anlaşması imzalandı. Anlaşma ile İran'ın nükleer faaliyetleri sınırlanacak ve uluslararası toplum tarafından izlenebilecek, bunun karşılığında İran'a uygulanan ekonomik yaptırımlar kademeli bir şekilde kaldırılacaktı.

Anlaşma Türkiye tarafında memnuniyetle karşılandı. Dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu, "İran'a yönelik ambargoların kalkması da bizim için olumlu bir gelişmedir. Hem Türkiye-İran ilişkilerinin seyri bağlamında hem de biz bu tür ambargoların kalıcı etki yapma bakımından sınırlı olduğu kanaatini hep gündeme getirdik. O bakımdan hayırlı olmasını diliyorum. Her zaman Türkiye, küresel ve bölgesel barışı destekleyecek adımların yanında olacaktır." diyerek memnuniyetini ifade etti. İsrail ise anlaşmayı "kötü bir hata" olarak niteleyerek memnuniyetsizliğini dile getirdi.¹ İran'ı kendi varlığı için tehdit olarak gören Suudi Arabistan da anlaşmaya müzakere sürecinden itibaren karşı çıktı ve Batı'yı İran'ın nükleer yakıt üretmesi hâlinde başta Suudi Arabistan olmak üzere diğer bölge ülkelerinin de buna yöneleceği konusunda uyardı;² anlaşmanın İran'ı bölgede daha da güçlendirdiğini iddia etti.

Anlaşmanın imzalanmasının üzerinden geçen yaklaşık 3 yıllık sürede ABD'de başkanlık değişimi yaşandı. Demokrat Obama'nın yerine İran'la yapılan anlaşmayı ABD başkanlık seçim süreci boyunca "tarihin en kötü anlaşması" diye niteleyerek sert biçimde eleştiren Cumhuriyetçi Donald Trump geçti. Her fırsatta anlaşmayı eleştiren, ya yeni bir anlaşma yapılacağını ya da anlaşmadan çekileceğini söyleyen Trump, 8 Mayıs 2018'de anlaşmadan çekildiklerini açıkladı. Anlaşmadan çekilmesine;

1. İran'ın Hizbullah ve HAMAS gibi ABD'nin terörist gördüğü grupları desteklemesi,
2. İran'ın hâlâ nükleer silah elde etmeye çalışması,
3. İran'la anlaşmanın yeniden görüşülerek onun nükleer silah elde etme çabasından vazgeçirilemeyeceğinin anlaşılması gerekçelerini ileri sürdü.³

¹ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150714_bes_soruda_iran_nukleer Erişim Tarihi: 29.05.2018

² https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/03/150316_suudi_arabistan_iran Erişim Tarihi: 29.05.2018

³ <http://tr.euronews.com/2018/05/08/trump-n-iran-karar-icin-geri-say-m-baslad-> Erişim Tarihi: 29.05.2018

ABD'nin anlaşmadan çekilmesine karşılık İran ABD'yi, sözlerini yerine getirmemekle suçladı. İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhanî İran'ın uranyum zenginleştirme faaliyetlerine yeniden dönebileceğini ama önceliklerinin anlaşmayı korumak olduğunu söyledi. Son olarak İran dinî lideri Ali Hamaney, İran Atom Enerjisi Kurumu'na 190 bin santrifüj⁴ üretilmesi talimatını vererek İran'ın hem yaptırımlara hem de nükleerden el çekip sınırlandırmalara gitmeye tahammül etmeyeceğini söyledi.⁵

Diğer taraflar anlaşmanın devamından yana görüş belirtse de ABD tarafından yeniden uygulanması beklenen ekonomik yaptırımlara karşı tedbir arama yoluna gittiler.

ABD-İran ilişkileri tarihine bakıldığında, ABD'nin İran'a nükleer enerji konusunda 1979 Devrimi öncesi ve sonrası şeklinde iki farklı yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir. İlkinde destekleyen ABD, devrim sonrası tutumunu tam tersi istikamette değiştirmiştir.

İran'ın Nükleer Çalışmalarının Tarihçesi ve Nükleer Anlaşma

İran'ın nükleer enerji politikaları erken bir tarihte, 15 Nisan 1957'de, ABD ve İran arasında imzalanan "Atomun Sivil Kullanımına Dair İş Birliği Anlaşması" ile olmuş; İran 1958 yılında Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (UAEA)'na üye olmuştur. ABD, Soğuk Savaş döneminin bu sıcak döneminde SSCB'nin "Ortadoğu"da yükselişini İran üzerinden dengelemek istemiştir. İran'daki nükleer araştırma merkezi 1959'da, ilk nükleer araştırma reaktörü 1967'de kurulmuştur. 1970 yılında "Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması (NPT)"ni imzalayan İran, bu tarihten sonra Batılı ülkelerin yoğun nükleer enerji yatırımlarına merkez olmuş, ABD tarafından "en çok gözetilen ulus" kabul edilmiştir.⁶

1979 yılında Ayetullah Humeynî öncülüğünde gerçekleştirilen devrim, İran'da rejimi değiştirmiş; yeni yönetim nükleer faaliyetleri, Batılı ülkelerin yatırımlarının durması, masraflı olması ve İslam'a aykırı olduğu gerekçeleriyle askıya almıştır.⁷ 1980'de başlayıp sekiz yıl süren İran-İrak Savaşı ve bu savaşta Batı'nın Irak'a verdiği destek karşısında kuşatılmışlık hissine

⁴ Santrifüj cihazı, yoğunluklara bağlı olarak, içerisine yerleştirilen karışımların birbirinden ayrılmasına yarayan cihazdır. Uranyum zenginleştirmede kullanılır.

⁵ <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201806041033723060-hamaney-yuz-doksan-bin-santrifuj-uretmeye-hazir-olun/> Erişim Tarihi: 07.06.2018

⁶ Murat JANE: "İran'ın Nükleer Politikasının Gelişimi ve Uygulanan Ambargo ve Yaptırımların Dış Politikasına Etkilerinin Analizi", **ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi**, İran Özel Sayısı Ekim 2017, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 268.

⁷ http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2215/iran_dis_politikasinin_nukleer_program_cikmazi Erişim Tarihi: 07.06.2018

düŖen İran, 1984 yılında nükleer çalışmalara tekrar başlamıştır. Bu tarihten sonra İran SSCB ile yakınlaşmış, Almanlar tarafından yapımı başlatılan Buşehr nükleer santralının yeniden inşası 1995'te SSCB'nin devamı olan Rusya'ya verilmiştir. İran ayrıca Çin'le de yakınlaşmış, uluslararası sistemin tahammül sınırları içinde nükleer faaliyetlerini kısmen açıktan kısmen gizli olarak yürütmüştür.

2002 yılına gelindiğinde İran'ın gizli nükleer faaliyetleri açığa çıkmış ve uluslararası kriz haline gelmeye başlamış; bu dönemde Avrupa Birliği (AB)'nin faaliyetleri süreci biraz yumuşatmış ancak 2005'te Mahmud Ahmedinejad'ın İran Cumhurbaşkanı seçilmesi sonrasında ilişikler iyice gerilmiştir. 2006 yılında İran'a Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) yaptırımları uygulanmaya başlamış, aynı yıl ABD, İran ile nükleer müzakereleri doğrudan yürütmeyi kabul etmiştir. 2013 yılında Cenevre'de 6 aylık geçici bir anlaşmaya varılmış, burada kabul edilen Ortak Eylem Planı'na göre İran'ın nükleer faaliyetlerini kısıtlamasına, UAEA'nın nükleer faaliyet alanlarını denetlemesine izin vermesine; buna karşılık İran'a uygulanan ekonomik yaptırımların gevşetilmesine karar verilmiştir.⁸

14 Temmuz 2015'te imzalanan Kapsamlı Ortak Eylem Planı ile özetle İran'ın, nükleer bomba üretmek için gerekli olan, zenginleştirilmiş uranyumu üretecek santrifüjlerin üçte ikisini kaldırması, zenginleştirilmiş uranyum stokunun %98'ini elden çıkarması; karşılığında ise İran'a uygulanan ekonomik yaptırımların kaldırılması kararlaştırılmıştır. Anlaşmanın gereklerinin yerine getirilip getirilmediğinin tespiti ise tarafların yılda iki defa yapacağı bakanlar düzeyindeki toplantılara bırakılmış, teknik hususların takibi için UAEA görevlendirilmiştir. UAEA İran'ın bugüne kadar anlaşma koşullarına uyduğunu raporlaştırmış,⁹ bu doğrultuda, Trump başkanlığındaki ABD dâhil, taraflar anlaşmanın uygulandığını kayıt altına almışlardır.

Anlaşmanın koşulları gerçekleşmiş olmasına rağmen ABD İran'a uyguladığı yaptırımları tam olarak kaldırmamış, "İran'ın Suriye politikası, terörizme destek vermesi ve insan hakları ihlalleri" gibi iddiaları gerekçe olarak göstermiştir.¹⁰ Nihayet 8 Mayıs 2018'de Trump ABD'nin nükleer anlaşmadan çekildiğini açıklamıştır.

⁸ <https://www.sabah.com.tr/dunya/2013/11/25/cenevreden-tarihi-anlasma-cikti> Erişim Tarihi: 11.06.2018

⁹ <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201710141030589165-atom-enerjisi-ajansi-iran-nukleer-dogrulama-sistemine-tabidir/> Erişim Tarihi: 11.06.2018

¹⁰ Bayram SİNKAYA: "Nükleer Anlaşma Sonrası İran Siyasetinde Süreklilik ve Değişim", **ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi**, Temmuz 2016, No: 45, s. 4.

Anlaşmanın Diğer Tarafları Sürece Nasıl Bakıyor?

ABD, nükleer anlaşmayı çok taraflı hale getirip uluslararası kamuoyuna mal etmiştir. Anlaşmanın Almanya hariç tüm tarafları BMGK üyesidir, bu ülkelerin 3'ü Avrupa ülkesidir.

İran'a uygulanan ekonomik yaptırımlar bu ülkeyle iş yapan Avrupalı firmaları kayda değer oranda etkilemektedir. Bu yüzden anlaşmanın taraflarından olan Almanya, Fransa ve İngiltere dışişleri bakanları ABD'ye bir mektup yazarak anlaşmanın kısmen devam etmesi ve eczacılık, sağlık bakımı, enerji, otomobil, sivil havacılık, alt yapı ve bankacılık gibi sektörlerin İran'a uygulanması düşünülen yaptırımların dışında kalması talebinde bulundular.¹¹

Trump'ı anlaşmadan çekilmeme yönünde ikna etmeye çalışan, en azından anlaşmanın kısmen devam etmesini talep eden bu ülkelerin İran'a yaptırımlar yeniden başladıktan sonra nasıl tavır takınacağı bilinmemektedir. Örneğin Fransa, Türkiye'nin Afrin'e yönelik "Zeytinalı Harekâtı"ndan sonra yakınlaştığı ABD ile ilişkilerini bölgenin farklı noktalarına da taşıyarak İran Nükleer Anlaşması'nın yeniden müzakere edilmesi gerektiğini ifade etti. Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, anlaşmanın yeni hâlinde "İran'ın balistik füze programına ve Tahran'ın bölgedeki etkinliğinin azaltılmasına yönelik hükümlerin de" olması gerektiğini söyleyerek "bölgesel güçlerin yanı sıra elbette Rusya ve Türkiye'nin de bu sürece dâhil olmasını istiyoruz" dedi.¹² Diğer taraftan Fransa ABD'nin İran politikasının bölgede istenmeyen sonuçlar doğurabileceğini düşünmektedir. Fransa Dışişleri Bakanı Jean-Yves Le Drian, ABD'nin İran'a yönelik yeni yaptırımları "İran'daki muhafazakârların gücünü artıracak ve bu da müzakere etmek konusunda Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'yi zayıflatacak. Sonuç olarak bu, bölgeyi bugün olduğundan daha fazla riske atabilir." şeklinde konuştu.¹³ Buradan hareketle Fransa'nın, İran Nükleer Anlaşması'nı sonlandırmak yerine, ABD'nin taleplerine göre yeniden müzakere etmeyi istediği söylenebilir.

Fransa ile benzer bir yaklaşımın, anlaşmanın diğer bir tarafı olan Rusya tarafından da desteklendiği ileri sürülebilir. 24 Mayıs'ta Macron'la İran Nükleer Anlaşması'nı görüşen Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, "ABD Başkanı görüşmeler için kapıları kapatmıyor. Mesele

¹¹ <http://tr.euronews.com/2018/06/06/fransa-disisleri-bakani-iranin-aciklamasi-kirmizi-cizgiye-yakin> Erişim Tarihi: 11.06.2018

¹² <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43888838> Erişim Tarihi: 29.05.2018

¹³ <https://turkish.aawsat.com/2018/05/article55401436/fransa-abdnin-iran-politikasi-ortadoguda-daha-buyuk-risklere-yol-acabilir> Erişim Tarihi: 29.05.2018

şudur ki bu anlaşmanın birçok yanı kendisine uygun değil, fakat prensipte İran ile anlaşmaya varılabileceği olasılığını dışlamıyor. Ancak bu çift yönlü bir yol olabilir, bu nedenle eğer bir şeyi muhafaza etmek istiyorsak durumu fazladan kötüleştirmek değil, kapıları müzakere süreci ve nihai sonuç için açık bırakmak gerekiyor. Ben hâlâ her şeyin kaybedilmediğini düşünüyorum.” diyerek¹⁴ anlaşmanın yeniden müzakere edilmesi gerektiğini ifade etti. Rusya, bunun her durumda anlaşmanın iptalinden iyi olacağı görüşündedir.

Anlaşmayı küresel bir kazanım olarak gören Çin'in de dâhil olduğu tüm taraflar, anlaşmayı sürdürmek için uygun bir formül arayışına girdiler.¹⁵ İran'ın AB'den, ekonomik avantajlarını yitirmeyeceklerine dair, 60 gün içinde güvence istemesi üzerine AB ilk adım olarak 1996 tarihli Engelleme Mevzuatı'nı devreye soktu. ABD'nin 1996 yılında Küba, İran ve Libya ile ticaret yapan yabancı firmaları cezalandırmak istemesi üzerine kabul edilen yasa Avrupalı şirketleri ABD'nin nükleer anlaşmadan çekilmesi sonrasında devreye girecek yaptırımlara bağımlı olmaktan kurtarmaktadır.¹⁶ Bu gelişmeyle ilgili olarak ABD'den bazı firmaların ABD yaptırımlarından muaf tutulabilmesinin imkân dâhilinde olabileceği açıklaması yapılarak “ilgili firmaların İran'la yaptıkları ticareti sona erdirmek için zamanı var” denildi.

Bu yasa 1996 yılında ABD'ye geri adım attırılmış, bu yüzden uygulanmamıştı ancak günümüzde aynı sonucu doğurup doğurmayacağı henüz tam anlamıyla belli değildir.

Bölge Ülkelerinin Tepkileri

İran'la ve bölgenin diğer ülkeleriyle yapılan herhangi ikili veya çok taraflı bir anlaşma kuşkusuz bölgenin tamamını ilgilendirir. Nitekim bunun farkında olan bölge ülkeleri, henüz müzakere aşamasında iken anlaşmaya yakın ilgi göstermişler, kendi dış politika anlayışlarına göre anlaşmanın yanında veyahut da karşısında yer almışlardır. Söz konusu ülkelerin müzakere sürecinin dışında tutulması bir eksiklik olarak dile getirilebilirken Türkiye'nin meselenin çözümüne yönelik tutumu önemlidir. Türkiye, Brezilya ve İran arasında 17 Mayıs 2010 tarihinde Tahran'da ortak bir deklarasyon yayımlanmış, bu deklarasyonda somut öneriler sunulmuştur.¹⁷

¹⁴ <https://tr.sputniknews.com/rusya/201805251033601785-putin-iran-nukleer/> Erişim Tarihi: 11.06.2018

¹⁵ <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201805201033517370-avrupa-cin-rusya-iran-nukleer-anlasma-gorusuyor/> Erişim Tarihi: 11.06.2018

¹⁶ <http://www.dw.com/tr/abden-abdye-karşı-engelleme-mevzuatı/a-43838916> Erişim Tarihi: 11.06.2018

¹⁷ <http://www.mfa.gov.tr/17-mayis-2010-tarihli-turkiye-iran-brezilya-disisleri-bakanlari-ortak-deklarasyonu.tr.mfa> Erişim Tarihi: 11.06.2018

ABD'nin iptal gerekçelerine İran'ın bölgedeki faaliyetlerini eklemesi bölgesel boyutun ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Burada bir konuya açıklık getirmekte fayda var: ABD ile İran arasında paradoksal bir ilişki bulunmaktadır. Sözelimi ABD'nin Afganistan İşgali (2001) ve Irak İşgali (2003) İran'ın kendisinin en büyük düşmanı olan ülke tarafından iki yanından kuşatılması sonucunu doğurmuştur. Bu tarihler İran'ın tehdit altında olduğu ama aynı zamanda bölgesel meselelere ve komşu ülkelerin içişlerine daha fazla ilgi gösterdiği döneme rastlamaktadır.

Bu bağlamda ABD'nin Demokrat Obama liderliğindeki döneminde İran'la bozuk ilişkileri düzeltme yoluna gidilmiş, 1979 Devrimi'nden sonra liderler düzeyindeki ilk görüşme 2013 yılında Obama ile Ruhanî arasında gerçekleşmiştir.¹⁸ Aynı şekilde nükleer anlaşma da her iki lider döneminde imza altına alınmış, “diplomatik ateşkes” denilebilecek bu süreçte İran mevcut politikalarını sürdürme noktasında cesaretlenmiştir.

İran'ın güçlenmesinin tabii sonucu olarak onu kendi varlığına yönelmiş tehdit olarak gören Suudi Arabistan reaksiyon göstererek İran'ı dengeleme adına ABD ve İsrail'e daha çok yaklaşma yoluna gitmiştir. Bunu yaparken geleneksel ideolojisini dahi sorgulayıp değiştirme yoluna giden Suudi, bölgede, içinde İsrail'in de olduğu İran karşıtı yeni bir blok oluşturmaya çalışmaktadır. Anlaşmayı İran'ın nükleer silah edinmesine giden yolun kapısı¹⁹ ve kötü bir hata olarak gören İsrail, Suudi ile İran karşıtlığında buluşmaktadır.

Her iki ülke de ABD'nin anlaşmadan çekilmesinden memnun kalmışlardır. Hatta 30 Nisan 2018'de, İsrail istihbaratının birtakım belgelere ulaştığını söyleyip İran'ın gizlice nükleer silah elde etmeye çalıştığı iddiasını bunlara dayandıran İsrail'in, ABD'nin “yeni İran politikası”na önyak olduğu ya da bu politikayı meşrulaştırma çabasına araç olduğu söylenebilir. Nitekim söz konusu belgeler ABD tarafından “gerçek ve ikna edici” bulunmuştur.²⁰

Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada ABD'nin anlaşmadan çekilmeye karar vermiş olması talihsiz bir adım olarak değerlendirilmiş ve sorunların

¹⁸ <https://www.amerikaninseesi.com/a/obama-Ruhanîyle-telefon-gorusmesi-yapti/1758768.html> Erişim Tarihi: 11.06.2018

¹⁹ <http://www.trthaber.com/haber/dunya/iranin-nukleer-programinin-tarihcesi-176648.html> Erişim Tarihi: 11.06.2018

²⁰ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43958123> Erişim Tarihi: 11.06.2018

çözümünün tek yolunun diplomasi ve müzakereler olduğu vurgulanmış; Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nın korunması çağrısında bulunulmuştur.²¹

Sonuç ve Değerlendirme

İran'ın nükleer faaliyetleri erken denilebilecek bir vakitte ABD desteği ve gözetiminde başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ertesine, Soğuk Savaş'ın başlarına tekabül eden bu dönem İran'ın Batı Bloku lehine uluslararası sisteme entegre edilmeye çalışıldığı bir dönemdir. 1979 yılına kadar süren bu zaman diliminde İran nükleer faaliyetler açısından hızlı bir atılım sürecine girmiş, 1979 Devrimiyle bu süreç kesintiye uğramıştır.

1979 sonrası İran, uluslararası sistemden izole edilmiş bir ülke olarak güvenliğini sağlamak için Batı dışı alternatifler aramış, nükleer enerji ve silah sahibi olmayı güvenliği için vazgeçilmez görmüştür. Herhangi bir uluslararası güç ya da kuruluşun güvenlik şemsiyesi altına girememiş olan İran kendisini korumak için nükleer silaha sahip olmayı bir zaruret olarak görmektedir. 2000'li yılların başından itibaren İran'ın nükleer faaliyetlerini uluslararası ve denetlenebilir bir statüye kavuşturmak için çok taraflı girişimler başlatılmış; ABD'nin uyguladığı ekonomik ve diplomatik yaptırımlar İran'ı müzakereye mecbur bırakmıştır.

2015'te imzalanan Kapsamlı Ortak Eylem Planı ile uluslararası toplum tarafından sınırlanan ve meşru bir çerçeveye oturtulan İran nükleer faaliyetleri anlaşmaya rağmen gündemden düşmemiştir. Anlaşmanın BM Güvenlik Konseyi'nin tüm üyeleri ve Almanya'yı dâhil ederek imzalanması, uluslararası kamuoyu nezdinde meşruiyet sağlayıcı/güven artırıcı bir adım olarak atılmıştır. Anlaşma dünya kamuoyunun desteklediği bir anlaşma şeklinde lanse edilmiştir.

Anlaşma ile İran'ın nükleer faaliyetlerinin sınırlanması ve uluslararası denetime açılması karşılığında İran'a uygulanan ekonomik yaptırımların kaldırılması öngörülmüş ancak bu tam olarak gerçekleşmemiştir. Aslına bakılırsa ABD'nin yaptırımları kaldırmaya niyetinin olmadığı söylenebilir. Zira İran'a uyguladığı yaptırımlara sadece nükleer faaliyetleri değil, aynı zamanda İran'ın "Suriye politikası, terörizme destek vermesi, insan hakları ihlalleri" gibi başlıkları da gerekçe göstermektedir.

²¹ http://www.mfa.gov.tr/no_-129_-kapsamli-ortak-eylem-planı-hk.tr.mfa Erişim Tarihi: 11.06.2018

İran'ın nükleer faaliyetleri teknik gelişmelerden ziyade tarihi bir vakıa olarak değerlendirilip dönemlendirildiğinde iki başlık ortaya çıkmaktadır.

1. Batı ile müttefik İran'ın nükleer faaliyetleri
2. Batı ile “çatışma” halindeki İran'ın nükleer faaliyetleri

ABD açısından problem teşkil eden temel husus İran'ın bölgesel etki alanını genişletmesinden ziyade kontrolden çıkmış bir İran'dır. Burada ABD'nin sorun ettiği ve küresel sistem için tehdit olarak gördüğü, denetleyemediği bir İran nükleer politikasıdır. Çünkü ABD'nin kendi menfaatine gördüğü bölge, ABD tarafından denetlenebilen/yönlendirilebilen güçler dengesine sahip bir bölgedir. Güç dengesi herhangi bir ülke lehine bozulduğunda ABD müdahil olmakta ve dengeyi tekrar sağlamaya çalışmaktadır.

ABD'nin nükleer meselesini bölgeyi ve dünyayı dizayn etmek için araçsallaştırdığı bilinen bir husustur. Asıl amacı kendi ulusal çıkarlarını dünyanın her yerinde güvence altına almak olan ABD bu bağlamda ilişki geliştirdiği ülkelere çifte standart uygulamakta, İran'ın 1950'lerdeki nükleer politikasında olduğu gibi, bazı ülkelere nükleer desteğini bizatihi kendisi sağlarken kendisine tehdit olarak gördüğü ülkeleri nükleer enerjiye sahip olmak istedikleri için şeytanlaştırmaktadır. 2006 yılında İran'a BM yaptırımları başlatılırken aynı yıl ABD, NPT'ye taraf olmayan ülkelerle nükleer işbirliği yapmama politikasına rağmen Hindistan'la işbirliği anlaşması imzalamıştır.²² ABD ile ters düştüğü dönemlerde uluslararası sistemden izole edilen ve neredeyse ABD ile arasında bir savaşın eşğine geline Kuzey Kore, anlaşmaya yakın bir tutum takındığı zamanlarda takdir edilmiş ve daha önce kötü bir biçimde tasvir edilen lideri, ABD ile temasından sonra halkı için çalışan birisi olarak sunulmuştur.²³

ABD politikasının iki kanadından birisi olan Cumhuriyetçiler şahin olarak bilinirler ve tek taraflı adımlar atarlar. Obama ile simgeleşen Demokrat siyaset tarzı ise çok taraflılığı ve diplomasiyi tercih eder bir görünümle ABD ulusal çıkarları için gerekli olan şartları tesis etme görevini icra etmiş; ABD'nin uzun vadeli çıkarları için “bölgesel şartları” uygun hale getirmiştir.

Çözülmemiş ve kendileri tarafından idare edilebilir sorunlar, küresel güçlerin İslam coğrafyalarında bulunmak için dünyaya sunduğu gerekçeleridir. Bu yüzden ABD'nin -gerek Cumhuriyetçilerin, gerekse Demokratların- nihai bir çözüm aradığını düşünmek mümkün

²² http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/12/061218_us_india.shtml Erişim Tarihi: 13.06.2018

²³ <https://www.cnnturk.com/dunya/singapurda-tarihi-zirve-trump-ve-kim-jong-un-bir-araya-geliyor?page=7> Erişim Tarihi: 13.06.2018

görünmemektedir. Ancak başta ABD olmak üzere büyük güçlerin ikili anlaşmazlıklarından veya ilgili aktörlerin iç çekişmeleri ya da ekonomik sıkıntılarından dolayı sorunlu bölgelerde şiddetin dozunun arttığından/artacağından bahsedilebilir. Anlaşma ABD merkezli değerlendirildiğinde bu bakış açısından hareketle;

1. ABD'nin ulusal çıkarının ve bölgede bulunmasının İran'ın dengede tutulmasıyla alakalı olduğu,
2. ABD ekonomisinin başta Çin olmak üzere rakiplerinin gerisinde kalmasının ve ABD'deki iç siyasi rekabetin Cumhuriyetçi iktidarı katı politikalar uygulamaya ittiği dile getirilebilir.

Ancak bu adımın nihai bir "barış anlaşmasıyla" sonuçlanacağı, ABD'nin Afganistan ve Irak işgali sonrası politikalarına bakıldığında mümkün görünmemektedir.

Avrupa ülkeleri ile ABD arasında krizlere yaklaşım konusunda temel farklar mevcuttur. ABD genelde sertlik yanlısı bir yaklaşımı benimseyip baskı ve yaptırımlarla sonuca ulaşmayı hedeflerken AB, biraz da ordusuz bir yapı olarak fiilî güç kullanma kabiliyetinin bulunmamasından dolayı, daha liberal bir yaklaşım sergilemekte ve müzakere yolunu tercih etmekte, ekonomiyi teşvik aracı olarak kullanmaktadır. Anlaşmanın diğer tarafları açısından sürecin değerlendirilme şekline bakıldığında tek aktörlü bir küresel düzenden çok taraflılığa geçme arzusuyla birlikte bu arzuyu gerçekleştirme cesareti arasında kompozisyonu sağlamada gelgitler yaşandığı görülmektedir.

Anlaşmanın imzalanmasından sonra Avrupalı şirketler İran pazarına akın ederken ABD'li firmalar temkinli davranmıştır. ABD'nin anlaşmadan çekilmesi ve yaptırımların tekrar başlayacak olması bu şirketleri ve Avrupa ülkelerini endişelendirmektedir. İran, Avrupa ülkelerinden anlaşmanın korunmasını beklemektedir. AB'den bu yönde bir adım atılmış olsa da ülkelerin gerçek tutumları yaptırımların tekrar başlamasından sonra görülecektir.